

nus, quae Samuel constanter inculcaverat, quae post continuam prophetarum seriem, difficillimis temporibus, novissimi Isaias et Ieremias apud reges propugnaverunt, quaeque haec una formula consignatur: Dominus salvator Israel. Ipse, primogenitus regis, divinum transferendi a domo Saul regni decretum aequo et generoso suscepit animo; Davidem, quanto magis in eo coelestia charismata et divina praedictio elucere, tanto sincerius adamavit et fovit. Ipse prae ceteris utique suggestit consilium sororis Davidi nupti dandae, velut planissimam viam qua, domo Saul quam minime obscurata, imperium in virum a Deo designatum transferretur.

Sequentibus verbis *Et Saul capessivit regnum super Israel* (Hebr.) incipit universalis quidam conspectus regni Saul, tam prius narrata quam sequentia complectens. Ergo non est vertendum cum *Then*: « hic est modus, quo Saul regnum nactus est »; neque cum *Keil*: « Et Saul capessiverat regnum »; neque cum *Clair*: Nunc tandem de facto evasit rex, cum iure iam ante fuisset. v. 47 « *Et Saul, confirmato regno super Israel, pugnabat per circuitum adversum omnes inimicos eius* », i. e. Israelis, « *contra Moab, et filios Ammon, et Edom, et reges Soba, et Philisthaeos; et quocumque se verterat, superabat* ». Ita recte *Vulg.* vertit פָּגַחֵם רֵעִים constituebat, ergo vincebat; LXX פָּגַחֵם salvabatur. v. 48 « *Congregatoque exercitu, percussit Amalec, et eruit Israel de manu vastatorum eius* ». Hebr. *Comparavit robur*, omnis generis adminicula comparavit, imprimis utique exercitum; habebat enim iam permanenter aliquas secum copias (cf. 13, 2; 24, 3 etc.), certe armorum defectum (13, 19) ample supplevit. Largiorem illum expressionis sensum habes Num. 24, 48 « *Israel autem faciet robur* » (Hebr.). Bellum contra Amalec omnino idem est, quod cap. 13 narratur. De Soba cf. 2 Reg. 8, 3; verisimiliter rex Soba tum principatum totius Syriae, etiam Damasci, obtinebat: nam Saulem prope Euphratem processisse, credibile vix est, cum alii hostes enumerati omnes proxime circum terram sanctam habitarent, et propter Philisthaeos longinqua expeditio suscipi vix posset. v. 49 « *Fuerunt autem filii Saul Ionathas, et Iessui, et Melchisua* ». Recensitis bellicis Saulis expeditionibus, iam enumerantur ii omnes, qui aulae eius aut munitio fuere aut ornamento: filii, filiae, uxor, dux militiae.

Inter filios primus ubique recensetur Ionathas, qui, quod etiam dignitate proxime ad patrem accesserit (13, 2), utique natu maximus erat. Reliquorum nomina h. l. sunt Iessui et Melchisua, *Syro* supplente Eschboshul. 31, 2 narratur occidisse in monte Gelboe Abinadab et Melchisua, sed prioris loco *Syr.* scribit Iessui; superses feres remansit 2 Reg. 2, 8 Isboeth (*Syr.* Eschboshul). 1 Par. 33, 9, 39 recensentur Melchisua, Abinadab (*Syr.* Iessui), Esbaal (*Syr.* Eschboshul). 1 Reg. 31, 6 occidisse dicuntur nomen tres filii Saul: ergo idem est Abinadab, qui Iessui, licet nomen nexum non perspicimus. Esbaal vero, seu corrupte Eschboshul, idem est, atque Isboeth, voce בִּשְׁתֵּר *ignominia*, uti alias (cf. Os. 9, 10; 1 Par. 3, 34; 9, 40), in locum

vocis בִּשְׁתֵּר, quae simul nomen idoli erat, subintrante. Isboeth vero h. l. in textu recepto ignoratur, sive quod eius nomen incuria amanuensium exciderit, sive quod initio regni Saul minor aetate atque armis gestandis impar, sive quod nondum natus fuerit.

« *Et nomina duarum filiarum eius, nomen primogenitae Merob, et nomen minoris Michol* ». v. 50 « *Et nomen uxoris Saul Achinooam, filii Achimaas* ». Sensus obvius est, hanc fuisse matrem liberorum recensitorum, et unicam eo tempore Saulis uxorem. Non tam uxoris erat Saul, quam David. Ceterum inde etiam elucet, Saulem, iam proveciorem aetate et frigidiorum, regno esse potitum; animus illi erat ad ambitionem priorum, quam ad luxuriam; inquietus, suspiciosus, invidus, irascibilis, qui aliorum consortium aversaretur potius, quam requireret; forte Isboeth ex alia uxore, quae regina non esset, natus est. « *Et nomen principis militiae eius Abner, filius Ner, patruelis Saul* ». Cf. 9, 1. Saul summam rei militaris cognato commisit, uti etiam David Ioabo, quo acutius sibi exercitus devinciretur; ceterum nucleus, uti ita dicam, exercitus certe Beniaminitis, et imprimis cognatis regis constabat. v. 51 ostendit, quomodo Ner fuerit patruelis Saul: « *Porro Cis, fuit pater Saul, et Ner pater Abner, filii erant Abiel* ». Corrigendum cum *heri*: *Porro Cis pater Saul, et Ner, pater Abner, filii erant Abiel*; secus *filius Abiel* referretur ad Abner, quod falsum est. v. 52 « *Erat autem bellum potius adversum Philisthaeos omnibus diebus Saul. Nam* » — melius *quare* — « *quocumque viderat Saul, virum fortem et aptum ad proelium, sociabat eum sibi* ». Hic versus quasi notam distinctivam regni Saul, comparatione priorum temporum, effert: bellum constanter strenue gerebatur, eo maxime quod Saul cohortem aliquam permanentem et valentissimam secum haberet. Implevit ipse id, ad quod fuerat 8, 20 a populo expostulatus: « *Egredietur ante nos, et pugnabit bella nostra pro nobis* ». Verba *omnibus diebus Saul* absolute de tota Saulis vita esse intelligenda, patet ex narratione ad mortem eius individue continuata.

Eiusmodi *vir fortis* certo erat David 18, 2. Perperam tamen adstruit *Then*., s. auctorem h. l., seposito codice Historiae Saul, primum iam versus Historiae David descripsisse, dein ad alterum codicem reversum, cap. 15 descripsisse. Intima est conexio inter bellum Philisthaicum et formationem permanentis exercitus. Huius occasio fuit, non bella longioribus intervallis contra alias nationes inita, sed bellum fere continuum contra Philisthaeos incubens. Rursum formato permanentis exercitus insignis fuit eventus regni Saul, et vere dignus, qui specialius offerretur.

3) Saul ob inobedientiam bello Amaleitico admissam reicitur 1 Reg. 15, 1-35.

Anc. — Solemniori quadam ratione Saulis inobedientia, ob quam repudiatus est, narratur. Mandatum prophetae distincte enuntiatur, item

que regis transgressio; in qua mala eius fides notatur, praetextum sacrificii appellantis, culpam in populum devolventis, tandem post peccati confessionem honorari tamen coram senioribus postulantis.

Cap. XV v. 4 « *Et dixit Samuel ad Saul: Me misit Dominus, ut ungerem te in regem super populum eius Israel: nunc ergo audi vocem Domini* ». Hebr. Chald. Syr. vocem verborum Domini; sed hoc, secundum morem loquendi Hebraeorum, significaret sonitum verborum Domini. Samuel, ad conciliandum sibi apud Saul prophetica auctoritatem, provocat ad illud factum, ex quo certissime illam Saul agnoscere potuerat, unctiorem se. et conexam cum illa regni variorumque signorum praedictionem. v. 2 « *Haec dicit Dominus exercituum: recensui* », ergo attente consideravi, hinc recordor (Chald. Syr.), « *quaecumque fecit Amalec Israeli, quomodo restitit ei in via* », « quomodo se constituit in via, se opposuit » (ita Hebr. explicat Ges., cf. Deut. 23, 18), « *cum ascenderet de Aegypto* ». Cf. Ex. 17, 8. Sed ex 1 Reg. 14, 48; 13, 33 apparet, Amalec recentius etiam Israeli iniuriam intulisse; ex qua Deus ansam sumpsit, veteris etiam iniuriae, in sua mente reconditae, ulciscendae. Sanct.: « Loquitur Deus iuxta illorum hominum consuetudinem, qui in ephemeridas seu annales referant, quorum nolunt aboleri memoriam. Quasi humano more locutus Deus dicat: Evolvit annales, et inveni ab Amalec mihi deberi poenas, quas volo, o Saul, ita severe exigas, ut quod in commentarios relatum esse recognovi, deleatur sub coelo ». v. 3 « *Nunc ergo vade, et percute Amalec, et demolire universa eius; non parcas ei, (et non concupiscas ex rebus ipsius aliquid)* »; — spurie hoc membrum in Vulg. irrepit (Verc.) — « *sed interfice a viro usque ad mulierem, et parvulum atque lactentem, bovem et ovem, camelum et asinum* ».

הרר consecrare, Dei iussu ruinae devovere, ergo demoliri. Vox de illis imprimis nationibus et urbibus usurvenit, quae erant penitus extirpandae, occisis hominibus et bestiis, domiciliisque eversis: cf. Deut. 2, 34; 3, 6; 7, 2; 20, 17; Ios. 8, 26; 10, 28. 37; 11, 12. 21 etc. — ללל parvulus, generatim aliquantulum maior est lactente ללל; utraque vox coniuncta reperitur 22, 19; Ps. 8, 3; Joel 2, 16; Ier. 44, 7. Formula ללל, quater repetita, h. l. copulatur termini, quatenus sunt, non disparati, sed affines. Vir et mulier considerantur, non ut sexu distincti, sed ut infimae coniuncti; sequuntur omnis generis infantes (parvuli, lactentes), animalia gregalia tam magna quam parva (boves, oves seu caprae), iumenta oneraria (camelus, asinus).

v. 4 « *Praecepit igitur Saul populo, et recensuit eos quasi agnos* »; condixit eis, et recensuit eos in Telaim; Vulg. 2 pro 2; « *ducenta millia peditum, et decem millia virorum Iuda* ». v. 5 « *Cumque venisset Saul usque ad civitatem Amalec, tetendit insidias in torrente* ». Nomen proprium Telaim intellexerunt LXX Syr., estque fortasse ille locus

Telem Iud. 15, 24, in meridionali parte tribus Iuda situs (Malv.), quamvis scriptio nonnihil differat. De distinctione inter Iuda et Israel diximus ad 8, 4; 11, 8. LXX Ios. habent *quadringenta millia, et tringenta millia*. — *Tetendit insidias*: ירר iam Kimchi agnovit esse contractum ex יררר vel יררר; eoque modo verterunt Vulg. LXX. v. 6 « *Dixitque Saul Cinaeo: Abite, recedite, atque descendite ab Amalec, ne forte involvam te cum eo: tu enim fecisti misericordiam cum omnibus filiis Israel, cum ascenderent de Aegypto. Et recessit Cinaeus de medio Amalec* ». Cinaeorum progenitor fuerat Iethro seu Ragucl, socer Moysis, cuius filius Hobab duces se Israelitis in deserto adiunxisse videtur; cf. Ex. 2, 16 sqq.; 3, 1; 4, 18; 18, 1 sqq.; Num. 10, 29; 24, 21 sq. Habitabant in tribu Iuda « ad meridiem Arad » (Iud. 1, 16); quidam etiam in vicinitate montis Thabor tabernacula fixerant Iud. 4, 11. — Ex strage Amalecitarum disce, quam severe Deus iniurias populo suo sancto illatas punit; ex Cinaeorum exemplo disce, quam studiose obsequia quaeque eidem praestita remuneret. v. 7 « *Percussitque Saul Amalec, ab Hevila donec venias ad Sur, quae est e regione Aegypti* ».

Wellh. mutat Hevila in Telaim; sed si quae omnino mutatio esset facienda, potius Telaim, nomen incertius, corrigendum esset in Hevila. Clarius locus describitur Gen. 25, 18, ubi Ismael dicitur habitasse « ab Hevila usque ad murum, qui est ad introitum Aegypti, si pergas Assyriam versus » (Hebr.). Cf. 1 Reg. 27, 8. Iam voce Sur intelligi murum a Pharaonibus extractum, ad nomadas Asiae ab ingressu Aegypti arcendos, ostenderunt G. Ebers (Aegypten u. die Bücher Mose's, Leipzig 1868 I. 78 sqq.) et H. Brugsch (Dictionnaire géographique de l'ancienne Egypte, Leipzig 1879 p. 49 sqq.). Iste murus fortasse a Pelusio usque Migdol, et hinc Hieropolin extendebatur. Ios., cuius tempore certa adhuc eorum locorum notitia haberi poterat, verba textus reddidit: « a Pelusio usque ad Mare Rubrum ».

v. 8 « *Et apprehendit Agag, regem Amalec, vivum; omne autem vulgus interfecit in ore gladii* ». v. 9 « *Et pepercit Saul et populus Agag* », — cf. v. 13 sqq., ubi Saul facti responsabilitatem in solum populum reciere conatur — « *et optimis gregibus ovium et armentorum, et vestibus et arietibus et universis, quae pulchra erant, nec voluerunt disperdere ea; quidquid vero vile fuit et reprobum, hoc demolit sunt* ». Quoniam הרה (v. 3) destructionem exhibet tamquam actum sacrum, Saulis haec agendi ratio rapinae in sacris aequiparatur. — Cur Agag reservatus est? Certe non ob venustatem (Ios.), sed potius ob magnum pretium, quo se redempturus esse speraretur (Lyr.): etenim non omnem Amalecitarum gentem esse exterminatam, patet quum ex natura rei, tum ex 27, 8; 30, 1; 2 Reg. 8, 12; 1 Par. 4, 43.

Et vestibus et arietibus: לל ante alteram vocem ignorat versiones, sicut habentur quatuor voces coordinatae (Vulg. LXX Syr.); Chald. vero pauculinam copulam

omittit et ita habet, hinc duo substantiva, illine duo adiectiva coordinata. *Kethib* כשנים *secundi* h. l. sensu caret, nam intelligi animalia secundi parvus (*Kimchi*), ea quo habita esse ceteris delicatiora, figmentum est. *Vulg.* fortasse legebat שכולים *vestibus* (*Houb.*) *keri* שבינים *pinguis*; quod LXX intellexit *lectos cibos*. Pro כרים legebat LXX כרים vel כרבים *vineas*. כרים *Vulg.* verit. substantivum *arictes*; sed animal hac voce vix puto exprimi, nisi etiam paenultima voce animal exprimat, nam enumeratio: oves, armenta, vestes (sen lecti cibi), arictes, peccat. Optime cum *Chald. Syr.* vocem interpretatur adiectivum a radice כר *rotundum* seu *saginatam esse*, et veritimus: optimum de ovibus et armentis, pinguis et saginatus.

Post descriptam Saulis inobedientiam, Dei in illum sententia recenseatur. v. 10 « *Factum est autem verbum Domini ad Samuel dicens* »: v. 11 « *Poenitet me, quod constituerim Saul regem; quia dereliquit me, et verba mea opere non implevit* ». *Hebr.* *Recessit de post me*, eadem vox quae 12, 14, 20 adhibebatur. Neglexerat Saul eam conditionem, cuius neglectus 42, 23 in eius persona puniendus praenuntiabatur: « *Quodsi perseveraveritis in malitia, et vos et rex vester pariter peribitis* ». Hinc non iam, uti 13, 13 sqq., sola posteritas Saul regno excluditur, sed ipse Saul reprobat: « *Poenitet me, quod constituerim Saul regem* ». Cf. Gen. 6, 7, ubi eadem vox « *poenitet me* » decretum reprobationis enuntiatur, et *Aug.* ad *Simpl.* II. 2 de concordia inter divinam praescientiam et poenitentiam disserentem. « *Constristatusque est Samuel, et clamavit ad Dominum tota nocte* ». *Concaluit* (*Hebr.*) Samuel, non quod divinae aut stae auctoritati ex reprobatione Saulis timeret (*Calvin.*), sed studio ipsius Saul, cf. 16, 1. — *Nocte* videtur factum esse verbum hoc Domini ad Samuelem, fortasse simili ratione, atque cap. 3.

Greg.: « Samuel quidem constristatur, quia de perditione subditi summus praedicator affligitur. Et tota nocte ad Dominum clamat, quia pro restitutione lapsi divinam misericordiam devotis precibus obsecrat ». — *Sanct.*: « Longe aberat Samuel, ut de casu Saulis et depositione gauderet, cum gravis illum dolor de tam subita atque inopinata mutatione percussisset. Quare, cum ineunte nocte, ut ex ipso textu coniectare licet, hanc a Deo vocem accepisset, quod reliquum erat noctis ad lucem usque, in oratione atque clamore posuit, quibus lacrymas et gemitus dubio procul adhibuit. Surrexit autem de nocte, i. e. prius quam illucesceret, ut, quod a Domino mandatum acceperat, Sauli denuntiaret et illum, si qua ratione posset, ad facti veram poenitentiam adduceret ».

v. 12 « *Cumque de nocte* » *mature* (*Hebr.*), « *surrexisset Samuel, ut iret ad Saul* », ut *obviaretur Sauli* (*Hebr.*) « *mane, nuntiatum est Samueli, eo quod venisset Saul in Carmelum, et erexisset sibi forniciem triumphalem, et reversus transisset, descendissetque in Galgala* ». Pro *reversus* verte *conversus*: illud enim ideam suggerit, Saulem eadem, qua venerat, directione reversum esse; quod falsum est. Saul, devictus

Amalecitis a Pelusio ad Mare Rubrum (*Ios.*), revertebatur via, quae ad extremitatem Maris Mortui descendebat, et Hebronem pergens venit Carmelam (nunc Kermel), haud procul Hebrone, civitatem tribus Iuda Ios. 13, 53. Si supponamus, quod obvium est, Samuelem divinam revelationem nactum esse in Rama Iudae, omnia facile explicantur. Intenderat Samuel regem convenire Carmelae, quae prope aberat a Rama, sed comperit illum exspectato citius transivisse et Galgalam descendisse. Samuel noctu Dei verbum audivit, dein aliquamdiu in oratione perseveravit, tandem mature surrexit eo fine, ut Saulem conveniret *mane*, et quidem Carmelae aut certe loco parum distante. Haec omnia ex Rama Iudae facile fieri poterant; sed ex Rama Benjamin Carmelam fuisset iter saltem decem horarum. — Erexerat sibi Saul cippum, lapidem, uti volunt, instar manus (?) erectum tamquam monumentum victoriae, cf. 2 Reg. 18, 18; 1 Reg. 7, 42; erexerat autem *sibi*, cum tamen victoriam Deus dedisset, quam sua ipse inobedientia foedasset (*Saey*). — Descenderat Galgalam utique sacrificii offerendi causa; quod explicitè affirmant LXX verbis, quae ipsi soli primitus habebant, quaeque inde etiam in *Vulg.* transierunt: « *Venit ergo Samuel ad Saul, et Saul offerebat holocaustum Domino de initiis praedarum, quae attulerat ex Amalec* ».

v. 13 « *Et cum venisset Samuel ad Saul, dixit ei Saul: Benedictus tu Domino; implevi verbum Domini* ». *Benedictus tibi Dominus* formula est salutandi usitata, cf. Ruth 2, 20; Gen. 14, 49. *Sanct.*: « Occurrit Saul laetus et gratulabundus Samueli, quasi allaturus esset aliquid, quod illi futurum esset voluptati ». Mendacio Saul inobedientiam celare conatur, sperans, uti videtur, se prophetam posse decipere. v. 14 « *Dixitque Samuel: Et* » — *seti sed* — « *quae est haec vox gregum, quae resonat in auribus meis, et armentorum, quam ego audio?* » Mendacem refutat gregum balatu. *Sanct.*: « Quem animum tunc Samuelis fuisse existimemus, cum eodem tempore in illius auribus et Saulis vox adulatoria et mendax, et tot verae gregum et armentorum voces resonarent? » v. 15 « *Et ait Saul: De Amalec adduxerunt ea; pepercit enim populus melioribus ovibus et armentis, ut immolarentur Domino Deo tuo; reliqua vero occidimus* ». Culpam a se in populum devolvit, dum v. 9 illa diserte regi et populo tribuatur. Simul fucatum addit religionis praetextum, res enim non solius sacrificii causa esse servatas, patet ex servato etiam Agag. Rursum reliquae praedae occisionem non soli populo, uti v. 9 fiebat, sed sibi etiam tribuit Saul, *occidimus*. *Greg.*: « Domino, inquit, Deo tuo. Non meo, sed tuo, quia ego peccator, tu singulariter sanctus es ». At Saulem nondum ex poenitentiae affectu loqui, sequentia patefaciunt. Melius *Sanct.*: « Deo tuo, quem tu colis et amas, atque ideo non potes non probare, quod in eius obsequium e tota praeda electa quaeque ser-

vata fuerint ». Vel etiam vox querelarum aliquid habet, quasi hic Deus, qualis a Samuele praedicatur, nimia exigat, plura quam sana ratio exigat. Certe pronomem malam regis conscientiam prodit, cf. 12, 19.

v. 16 « *Ait autem Samuel ad Saul : Sine me, et indicabo tibi, quae locutus sit Dominus ad me nocte* » hac. « *Dixitque ei : Loquere* ». Desine loqui culpamque excusare. « Vox est eius, qui cum fastidio audit verba, quae manifeste novit esse falsa, et os studet obstruere illius, cuius in dicendo futilitatem et falsitatem damnat ». (*Sanct. post Abul.*). *Clair* : « Samuel iam agnoscit sapientiam et iustitiam sententiae, de qua v. 11 tantopere fuerat contristatus, eamque nunc Sauli annuntiat sermone strenuo et severo ». v. 17 « *Et ait Samuel : Nonne cum parvulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? unxitque te Dominus in regem super Israel* ». Putat *Wellh.*, Hebr. ita solum verti posse : « Nonne, si parvulus es, tu es caput »? Sed evidenter alluditur ad 9, 21 : « Numquid non filius Iemini ego sum etc. »? Beneficium immeritae vocationis ad regnum hoc versus recenset, sequenti versus divinum mandatum, dein v. 19 voce *Quare ergo* obiurgationem exorditur. *Sanct.* : « Crescit peccati gravitas, quo maiora sunt beneficiorum momenta, illa vero eo plus habent ponderis, quo neque petita, neque expectata veniunt ». Vi unctionis specialius Saul ad obediendum Deo obligabatur. v. 18 « *Et misit te Dominus in viam, et ait : Vade, et interfice peccatores Amalec, et pugnabis contra eos usque ad interfectionem eorum* ». v. 19 « *Quare ergo non audisti vocem Domini, sed versus ad praedam es, et fecisti malum in oculis Domini* »? *Irruisti in praedam*, eadem vox, quae 14, 32 de populi impetu, inedia exasperati, usurpatur. Qua simul directe accusatur Saul avaritiae, in reservanda praeda.

v. 20 « *Et ait Saul ad Samuelem : Imo audivi vocem Domini, et ambulavi in via, per quam misit me Dominus, et adduxi Agag, regem Amalec, et Amalec interfeci* ». Recte advertit *Cler.*, Iosue nulli gentium regi pepercisse, cf. Ios. 8, 2, 29; 10, 26-40; 11, 10, 17; at Sauli opus Iosue respectu Amalecitarum complendum obtigerat. v. 21 « *Tulit autem de praeda populus oves et boves, primitias eorum quae caesa sunt, ut immolet Domino Deo suo in Galgalis* ». Pergit Saul se excusare. Mandatum exterminandorum Amalecitarum se affirmat implevisse, destructo populo et servato rege. Culpam rursus in populum devolvit. Praetendit, solius sacrificii causa animalia esse servata. Verum quid de Agag? Non ille certe sacrificio reservabatur, non illum populus liberaverat, sed aut ambitio aut avaritia regis, ut eo triumphi sui (cf. v. 12 fornicem triumphalem) ornamento uteretur, vel copiosam ex illo redemptionem exprimeret. Sed ipsum iam religionis praetextum conficit Samuel. v. 22 « *Et ait Samuel : Numquid vult Dominus holocausta et victimas, et non potius ut obediatur*

voci Domini? Melior est enim obedientia quam victimae, et auscultare magis quam offerre adipem arietum ». Obedientia melior est sacrificio obedientia carente, quia « per victimas aliena caro, pro obedientiam vero voluntas propria mactatur » (*Greg. 76, 765*). Adeps, pars victimae lectissima reputatus, in omni sacrificio reservabatur Deo.

LXX *Eccc obedientia praecellit victimam opinam* — Hebr. Chald. להקשיב, quod videtur posse sumi tanquam infinitivus substantivus cum ל, sicut *anglice* « to hear », *germ.* « zu hoeren » (*Ev. 2, 237 c*). Sed planius *Valg.* LXX *Syr. pro ל* legebant ל. Celebris hic textus evasit; repetitur *Eccle. 4, 17* et, paulo mutatus, *Os. 6, 6* (cf. *Matth. 9, 13; 12, 7*) : « Quia misericordiam volui, et non sacrificium, et scientiam Dei plus quam holocausta ». Sensus semper est, virtutem excellentiorem esse sacrificio virtute carente.

v. 23 « *Quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare; et quasi scelus idololatriae nolle acquiescere* ». Acerba haec regis increpatio, qui ipse « abstulit magos et ariolos de terra » (28, 3). Hebr. *abominatio et teraphim*, seu abominatio teraphim, ergo scelus idololatriae. Nota, agi de inobedientia, quae ipsum sacrificium Saulis infecit : de qua vel maxime verum est, sacrificium ex hostiis illicitis oblatum aequiparari idololatriae vanaeque observantiae. Peccata haec aequiparantur inter se gravitate; num necessario etiam, ex mente Samuelis, obiecto formali? Non ausim affirmare. Utique inobedientia quaedam est sui deificatione, propriam divinae voluntatem substituens; de vana observantia *Lap.* : « Inobediens est similis ariolo, quia coniectat de voluntate Dei ex mendacibus rationis et iudicii sui conceptibus et figmentis, sicut ariolos coniectat de futuro ex garritu et volatu avium ». « *Pro eo ergo, quod abiicisti sermonem Domini, abiicit te Dominus, ne sis rex* ». 13, 13 sq. excludebatur regno Saulis posteritas, nunc abiicitur ipse.

Hanc Dei in Saulem, tot res sibi e praeda reservantem, severitatem comparat *Theodoret.* cum severitate Saulis 14, 44, eum mortis reum facientis, qui contra regis iussum paululum mellis degustasset : affirmat, debuisse Saulem eradiri exemplo Achan Ios. 7, qui aliqua sibi anathemata reservasset. « Neque enim imperare », inquit *Sanct.*, « aut debet aut potest prudenter et utiliter, qui parere nescit aut recusat ». Abiici Saulem ut regem nequaquam idem est, atque illum aeternum reprobari. Dein nota, eius regnum Deo quasi invito fuisse extortum, fuisse ab initio ministrationem irae. Tandem nota, hanc Saulis condemnationem suaviori, quo fieri potuit, modo esse effectum mandatum : non enim regi iacturam supervixit. — Sicut prima unctione Saulis regnum non est perfecte stabilitum, sed subseque per sortes electione et per populum agnitione, sic hac privata Samuelis obiurgatione non est Saul regno depositus : Samuel v. 31 Saulem « coram senioribus populi honorans » ostendit, se illum adhuc pro legitimo habere rege; item David, Sauli constanter ut « Christo Domini » honorem tribuens.

v. 24 « *Dixitque Saul ad Samuelem : Peccavi, quia praevericatus sum sermonem Domini et verba tua* », — quam vocem veluti demulsurus prophetam adicit — « *timens populum et obediens voci eorum* ». Sanct. : « Non prius Saul dixit : Peccavi, quam audivit regnum alio esse translatum. Quare non tam de peccato doluit, quam quod ideo mulctandas esset regni iactura ». Simul repetit excusationem suggeritque, actum nonnisi imperfecte voluntarium fuisse : at non adeo consueverat Saul vereri populum. v. 25 « *Sed et nunc porta, quaeso, peccatum meum, et revertere mecum, ut adorem Dominum* », te praesente atque ministrante; id enim sine populi admiratione omitti non poterat; « quo sua praesentia ostenderet propheta, gratum esse Deo munus illud ex spoliis Amalec, ... ut eo modo conservaret Saul regiam potestatem et nomen, cum ad summ de Re Amalecica iudicium accessisse videretur Samuelis auctoritas » (Sanct.).

סוּר: attollere, sublevaré, hinc rem sublevatam portare. Hae ultima significatione portatur peccatum, sive proprium (Lev. 5, 4; 17, 16; 19, 8; 20, 17 sq.; 24, 15; Num. 9, 43 etc.), sive alienum (Lev. 10, 17; Num. 14, 33), quando eius reatus et poena incurritur. E contra attollitur peccatum, quando e memoria dimittitur, condonatur: cf. Gen. 4, 13; 50, 17; Ex. 10, 17; Num. 14, 18; Ps. 31 (32), 5; 84 (85), 3; Iob 7, 21. Potest etiam attolli mediator, uti h. l.

v. 26 « *Et ait Samuel ad Saul: Non revertar tecum, quia proiecisti sermonem Domini, et proiecit te Dominus, ne sis rex super Israel* ». v. 27 « *Et conversus est Samuel, ut abiret; ille autem apprehendit summitatem* », i. e. oram, « *pallii eius, quae scissa est* », prae vehementia, qua Saul prophetae praesentiam expetebat. v. 28 « *Et ait ad eum Samuel: Scidit Dominus regnum Israel a te hodie, et tradidit illud proximo tuo meliori te* ». Cf. 13, 14; 28, 17; simile factum habes 3 Reg. 11, 30 sq. Sequenti porro, eandem sententiam continuante, omnis spes praecluditur obtinendae commutationis huius sententiae. v. 29 « *Porro triumphator in Israel non parcat, et poenitudine non flectetur; neque enim homo est, ut agat poenitentiam* », Hebr. non mentietur, prius affirmata retractans. Hugo a S. Vict. : « Ipse non mentietur, ut verbum suum mutet, sicut tu modo verbum eius cassare conatus es, non faciens quod praecepit ». Illustris Israel: hanc unam significationem certo vindicant radice lexica, et exprimunt Vulg. Syr. Chald. Sensus non est: Neque tamen, ob tuam reprobationem, triumphator Israel deseret Israelem illumque regem, qui tibi successurus est (Vatabl.); sed lata sententia proclamatur esse irrevocabilis. — At quomodo Deus asseritur, non esse poenitentia flectendus, qui v. 11 affirmabatur poenitere? Potest Deum poenitere absolute eorum, quae conditionate tantum fuerant decreta; sed Saulis abiectio asseritur iam absolute esse sancita. — Subtilius Sacy in nomine triumphatoris

Israel subodoratur aliquam facti exprobrationem, qua Saul sibi excreat « *fornicem triumphalem* ». v. 30 « *At ille ait: Peccavi, sed nunc honora me coram senioribus populi mei et coram Israel, et revertere mecum, ut adorem Dominum deum tuum* ». Non addit haec vice « *Porta peccatum meum* », quod Samuelis verbis excluderetur. Greg. : « *Liquet, quam poenitudinem gerat, qui adhuc honorari desiderat. Nam si sui peccati hunc veraciter poeniteret, inhonorari potius quam honorari concupivisset* ». v. 31 « *Reversus ergo Samuel secutus est Saulem; et adoravit Saul Dominum* ». Saul iure manebat rex, quoad sententia v. 28 executioni mandaretur. Hinc ei Samuel petitum honorem exsolvit, sed simul cavet, ne videretur divini mandati neglectum approbare: unde v. 32 « *Dixitque Samuel: Adducite ad me Agag, regem Amalec. Et oblatus est ei Agag pinguisimus et tremens. Et dixit Agag: Siccine separat amara mors?* » Probabilius vertendum: Agag laetabundus. Et dixit Agag: Uti que recessit amaritudo mortis.

Vulg. et tremens ex LXX irrepit (Verc.). — סוּר Gen. 49, 20; Prov. 29, 17; Thren. 4, 5 significat deliciae; unde nostrum מְדִינַת בְּנֵי חַדַּל. Chald. verit deliciae, Vulg. pinguisimus. LXX ἡδονή in eandem radicem עוּר recidit. Tam illud substantivum nostro loco adverbialiter constructum Ges. alique explicant laetabundus. Sciebat Agag, Saulem sibi favere; audiebat, prophetam cum Saule versari; vocatus putavit, Saulem demulsisse Samuelem. — Sed Iob 38, 31 nostra vox a Kimchio veritum vincula, et explicator orta esse metathesi literarum ex מְדִינַת, ab עוּר ligare vel circumdare. Quare Fürst etiam h. l. verit ligatus. Similiter חוּב מְדִינַת ex vinculis. Minus tamen haec expositio placet, nam Iob 38, 31 est textus obscurior, et radix עוּר tantum recurrit Iob 31, 36; Prov. 6, 21. — Uti que recessit amaritudo mortis: haec versio et textum hebr. intactum linquit, et sensu correspondet voci laetabundus; omni mortis periculo se ereptum gratulabatur Agag. כִּי apud LXX Syr. deest, unde vertit Theen. : « Uti que amara est mors ».

v. 33 « *Et ait Samuel: Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit inter mulieres mater tua. Et in frusta concidit eum Samuel coram Domino in Galgalis* », coram altari. Concidit, non necessario suis manibus, quod putavit Clair. סָכַר hoc solo loco recurrit; Chald. Syr. reddunt פִּשְׁטָא, LXX ἐξερξῆς. Duquet : « *Imitatus zelum levitarum et Phineae, qui manus consecraverant sanguine adorantium vitulum aureum atque idolum Phogor, Deique laudes eximias praemiaque ampla promeriti fuerant, Samuel Saulem exemplo docuit, quid facto opus fuisset, ut inssa expleret* ».

v. 34 « *Abiit autem Samuel in Ramatha; Saul vero ascendit in domum suam in Gabaa* ». v. 35 « *Et non vidit Samuel ultra Saul usque ad diem mortis suae. Verumtamen iugebat Samuel Saulem, quoniam Dominum poenitebat, quod constituisset eum regem super Israel* ». Uti que vidit 19, 24, sed non honoris et reverentiae causa invisit: non mittebatur a Deo,

non vocabatur a rege, non e re fore indicabat, ut iret. Lugebat tamen (cf. 16, 1) affectu plane materno, quae matres « foris saeviunt, sed intus per amorem liquescunt » (Greg.).

Quam mutatus nobis hoc capite Saul ostenditur ab illo, qualis nobis cap. 13 describebatur! Ille in re, quae excusationi longe facilius pateret, aliam excusationem non adhibuit praeter verba omnino sincera: « Necessitate compulsus obtuli holocaustum ». Hic, omni sinceritate abdicata, uendacis et ambigue dictis obvolvitur. Licet conscius sit neglecti verbi Domini, laetitiam fingit bonae conscientiae, et prophetam his vocibus decipere conatur: « Implevi verbum Domini ». Ab eo prehensus, praetextum religionis effingit, culpam in populum devolvit, simul tamen iniquam egregie prodit conscientiam hac una voce « Domino Deo tuo ». Ipsi Dei nomine a propheta obiurgatus, totam excusationis seriem a capite retexit: « Imo audivi vocem Domini etc. ». Ad delicti tandem confessionem adigitur, nullo sinceræ contritionis motivo, sed timore regni amittendi. Cap. 13 studebat adhuc Saul Deo servire, nunc uni servit ambitioni. Prophetæ comminationem primum eo irritam facere conatur, quod illum sui sacrificii consortem habere studeat; dein saltem honorem coram senioribus populi preservare ambit; unum illi studium, retinendae potestatis a Deo tam explicitè abdicatae. — Prophetam, inde a prima obiurgatione cap. 13, potius videtur aversatus esse. Non eius exquirat consilium, dum Philisthaeos Machmis prostratos persequitur. Non illum post devictos Amalecitas ad solenne sacrificium invitat. Atque vix est dubitandum, quin ante iam Samuel regem non nisi rarius adiverit, invisus hospes. Nunc tandem adire desiit: neglectae monitionis poena est silentium monitoris. Pergebat tamen pro Saule orare; imo *Duguet* censet, aliquamdiu Samuelem existimasse, posse se regis reprobationem precibus irritare, quamdiu successor non esset designatus.

4) David ungitur successor 1 Reg. 16, 1-23.

ARG.— Samuel a Deo monitus in Bethlehem proficiscitur atque ex Isai filiis Davidem ungit. In quem a Saule recedens spiritus Dei descendit. Saule iam spiritu malo exagitato, David psaltes in aulam accersitur atque in familiam regis recipitur.

Cap. XVI v. 1 « *Diriſque Dominus ad Samuelem: Usquequo tu luges Saul, cum ego proiecerim eum ne regnet super Israel?* » Verba non sunt necessario « severae reprehensionis », neque ideo quod Samuel precibus nitatur revocationem divinae sententiae contra Saul latae impetrare (*Sanct.*), et multo minus quod populi electi incolunitati ex ea sententia timeat (*Keil*). Luctus utique ex sincero Saulis affectu proficiscebatur, sed nequaquam videtur Deo displicuisse (cf. 15, 11); 15, 33 omnino admittit sensum, continuasse Samuelem luctum ad mortem usque. Tantummodo vult Deus commonefacere Samuelem peragenda successoris unctionis (cf. 15, 28),

quam Samuelis affectui indulgens aliquamdiu distulerat. « *Imple cornu tuum oleo, et veni, ut mittam te ad Isai Bethlehemitem; providi enim in filiis eius mihi regem* ». Isai originem edocemur Ruth 4, 17.

Idem est *sumere lenticulam* 10, 1 atque *implere cornu*, neque lenticula parvum vas aut fragile significat (*Sanct.*); ergo non potest cum veteribus quibusdam defendi, iam ipsa illa lenticula Saulis reprobationem, pleno autem cornu Davidis permanentem dignitatem admirari. — Considera, quomodo Deus successive sua consilia prophetæ revelare consueverit: primum horam praesignat, deinde Saulem digito monstrat; primum aliquem filiorum Isai, dein Davidem eligi manifestat.

v. 2 « *Et ait Samuel: Quomodo vadam? audivit enim Saul, et interficiet me* ». Ergo Saul omnino obduraverat animum, ut nulli cederet regnum, cf. 15, 28; et Samuelem iure timuisse, divinum ostendit responsum. Utrum iam tum spiritu nequam actus fuerit Saul (*Keil*), non constat. « *Et ait Dominus: Vitulum de armento tolles in manu tua, et dices: Ad immolandum Domino veni* », partem tantum consilii manifestans. Hinc patet, Samuelem consuevisse, et quidem etiam quando iam propectae erat actus, non infrequenter diversis in locis sacrificia offerre; secus enim sacrificium in Bethlehem oblatum regis suspicionem non effugisset. — Qui hic *vitulus armenti*, Lev. 9, 2 distinctius *vitulus filius armenti* vocatur. v. 3 « *Et vocabis Isai ad victimam, et ego ostendam tibi, quid facias, et unges quemcumque monstravero tibi* ». « Victimam, i. e. cibos e victima paratos » (*Sanct.*), vix enim videtur speciali prophetæ permissione opus fuisse, ut quis ipsi actui sacrificali interesset.

v. 4 « *Fecit ergo Samuel, sicut locutus est ei Dominus: Venitque in Bethlehem, et admirati sunt seniores civitatis occurrentes ei, dixeruntque: Pacificusne est ingressus tuus?* » Raro vel nunquam ante advenerat Samuel in Bethlehem sacrificandi causa. Ex senum timore inferi *Then.*, consuevisse Samuelem singulas quandoque urbes adire, peccatorum reprehendorum causa. Simplicius affirmabis, compertum fuisse senioribus regis animum ad suspicionem pronum et prophetæ minus faventem. v. 5 « *Et ait: Pacificus. Ad immolandum Domino veni: sanctificamini, et venite mecum ut immolem* ». Sanctificamini, puta abluitionibus alisque. Verum; cum sacrificia excelsorum non constet oblata esse secundum ritum Mosaicum, adhibebantur quippe potius praeter illum, etiam non est pro certo supponendum, ritum sanctificationis admissim ritui sanctificationis Mosaicæ correspondisse.

Verba continent invitationem, non ad sacrificium tantum, sed ad epulum etiam sacrificale, cf. v. 3: ergo convenientissima sunt, neque illis cum *Then.*, *Wellh.* praeferenda lectio *LXX* et *laetamini mecum hodie*. — Quot convivio et unctio-

ni interfuerunt? Domus Isai ex Ruth 2, 4 ex primariis erat in Bethlehem: tamen non sola ad epulum vocata est, cum etiam seniores interfuerint, et fortasse alii. Aliunde v. 13 dicitur David unctus esse « in medio fratrum » suorum, et sensus obuius nostrae narrationis est, omnia illa gesta esse in loco convivii et praesentibus conviuis. Dices, unctionem debuisse esse secretam, ne Sauli innotesceret. Respondeo, certe non fuisse omnino secretam, cum interfuerint pater et fratres; fuisse etiam sufficienter secretam, si omnes invitati interfuerint. Cogita, quam arcto apud Hebraeos vinculo membra unius domus, cognationis, civitatis uniebantur; quanta civitati Bethlehem eminentia concedebatur, quanta utilitas quantisque honor in omnes redundaturus erat civis, uno ipsorum in regem assumpto. Totidem Davidi fidi instruebantur socii, quot Bethlehemitae unctionis eius admittebantur testes. *Calm.*: « Cum unctio illa solemnisset, ex qua totum Davidis ius in regnum petebatur, res utique posebat, ut coram multis testibus fieret; nec alii quidem seligendi erant, quum quorum maximopere interesset arcum celare tum, et opportune detegere, cum de iure illi asserendo agendum esset ».

« Sanctificavit ergo Isai et filios eius, et vocavit eos ad sacrificium ». v. 6 « *Cumque ingressi essent, vidit Eliab et ait: Non coram Domino est christus eius?* » Ingressi sunt in locum epuli sacrificialis, cf. v. 11 « *discumbemus* »; qui locus non videtur fuisse domus Isai (*Keil*); sed excelsum Bethlehem, cf. 9, 19. — *Hebr.* *Profecto ante Dominum adstat unctus eius*. Dixit, uti ex v. 7 videtur, percussus formae venustate et proceritate: sed illico Deus manifestavit, non his se momentis, uti 10, 24 plebem, in seligenda uncti persona dirigi. v. 7 « *Et dixit Dominus ad Samuelem: Ne respicias vultum eius neque altitudinem staturae eius, quoniam abieci eum* », sc. ut non elegerim eum regem, « *nec iuxta intuitum hominis ego iudico: homo enim videt ea, quae parent, Dominus autem intuetur cor.* »

Hebr. *neque enim, quod attendit homo* supple: ego attendo; constructio elliptica, quam supplere *Vulg.* LXX *Syr.* — *Hebr.* *homo attendit oculos*; recte LXX *faciem*. Non tamen ideo corrigendum cum *Theo* כַּיִן in כַּיִן, cum haec altera vox non tam externam speciem, quam personae dignitatem denotet.

v. 8 « *Et vocavit Isai Abinadab, et adduxit eum coram Samuele. Qui dixit: Nec hunc elegit Dominus* ». v. 9 « *Adduxit autem Isai Sama, de quo ait: Etiam hunc non elegit Dominus* ». v. 10 « *Adduxit itaque Isai septem filios suos coram Samuele, et ait Samuel ad Isai: Non elegit Dominus ex istis* ». Cum haec Samuel loquatur ad Isai, ergo illum videtur consilii certiozem fecisse; et etiamsi cum LXX vocem ad Isai omittas, sensus obuius est idem. David v. 11 evidenter octavo loco connumeratur, 1 Par. 2, 13 septimo, unde coniectant, unum ex septem eius fratribus maturius vita cessisse. Reliquorum nomina 1 Par. 2, 14 sq.

recensentur Nathanael, Raddai, Asom. Nullus illorum sex, quorum nomina dedimus, in historia regni Davidici commemoratur; unde coniecerim, Davidem, more regum orientalium, fratribus nullam auctoritatis partem concessisse. Ionathan, filius Samma, 2 Reg. 21, 21 heroibus David adnumeratur. Roboam 2 Par. 11, 18 uxorem duxit Abihail, « filiam Eliab, filii Isai ». E contra magna penes Davidem auctoritate fruebantur sororum filii: Abisai, Ioab et Asael, Saruiae filii; et Amasa, filius Abigail, 1 Par. 2, 16 sq. — v. 11 « *Dixitque Samuel ad Isai: Numquid iam completi sunt filii? Qui respondit: Adhuc reliquus est parvulus, et pascit oves. Et ait Samuel ad Isai: Mitte, et adduc eum; nec enim discumbemus, priusquam huc ille veniat* ». Verte *reliquus est minimus*, sc. qui tunc minimus esset natus; non fuisse *parvulum*, colligitur ex 17, 34 sqq. — v. 12 « *Misit ergo, et adduxit eum. Erat autem rufus, et pulcher aspectu, decoraque facie.* »

Rufus, Ios. זָרוּבָבִי. Recte *Ces.* notat, vocem (cf. Gen. 23, 25) ab omnibus versionibus ad comam referri, ergo non esse de colore faciei intelligendam: *rubicundus* (*Colu., Fürst*). Affirmant, in regionibus orientis comam rufam pro venusta haberi, eo quod nigra sit communior. — *Hebr.* *insuper pulcher oculis*, vel ad solos oculos, vel ad totam faciem refertur; *decorus aspectu* ad totam corporis speciem. Fateor, כִּי *insuper* h. l. et 17, 42 aliquid suspicionis habere; cum tamen et aliae praepositiones adverbialiter adhibeantur, non est, cur vocem h. l. eliminemus.

« *Et ait Dominus: Surge, unge eum, ipse est enim* ». v. 13 « *Tulit ergo Samuel cornu olei, et unxit eum in medio fratrum eius* ». Sensus obuius, isque ab omnibus versionibus expressus, is est fuisse Davidis fratres unctionis testes. « *Qui enim in medio ponitur, ab omni parte videtur* » (*Greg.*). Cf. dicta ad v. 3. *Ios., Cai., Sanct., Menoch.* putant, fratres non intellexisse, quid ageretur, aut putasse Davidem ungi prophetam. Longe simplicius *Theodoret., Abul., Salian., Malv., Lap.* eos, quid ageretur, oppido intellexisse pronuntiant. Minime certe exinde, quod Saul nullo teste fuerit unctus, efficitur, nostro loco licite textum torqueri, ut idem de Davide affirmetur. « *Et directus est spiritus Domini a die illa in David, et deinceps. Surgensque Samuel abiit in Ramatha* ». *Directus est*: vocem secus *Vulg.* vertit *irruit* (Iud. 14, 19; 15, 14), vel *insiluit* (1 Reg. 10, 10; 11, 6), vel *invasit* (18, 10). Hic et 18, 10 construitur cum אֵל, secus cum לֵי Iud. 14, 19; 15, 14; 1 Reg. 10, 10; 11, 6, quae duae voces facillime etiam permutantur.

Accidit hic Davidi idem, quod acciderat Sauli post unctionem; hic insuper facilius assequimur, in quo fuerit illud charisma Spiritus Sancti, quod hoc etiam loco prophetiam vocat *Ios.* Illud *Ps. Hier.* manifestatum esse affirmat psalmodum concinnatione, quos ad citharae modos iuvenis pastor decantare tunc coe-

perit. *Rup.* : « Quibusnam ab effectibus claruit, quod in illum dirigeretur spiritus Domini? Primum a gratia prophetali. . . . nam ex tunc et psaltes inclutus factus est, prophetans et citharizans magnalia Domini, psalmos componens mysteria continentes filii Dei, filii sui Christi ». Praeterea ille spiritus utique fuit spiritus fortitudinis et prudentiae, qualem se exhibuerat in Saule recens electo, moxque se in Davide exhibuit.

v. 14 « *Spiritus autem Domini recessit a Saul, et exagitabat eum spiritus nequam a Domino* ». Spiritus in unctione receptus per subsecutum Davidis unctionem quadamtenus revocatus est. Saul aliquamdiu iam in statu peccati fuisse videtur; agitur ergo de subtractione eiusmodi charismatis, quod etiam in peccatore inesse poterat, spiritus prudentiae et fortitudinis. « Docemur hinc cum Davide clamare: Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Sic cum apostolica gratia Iudam reliquisset, ingressus est in eum diabolus » (*Theodoret.*) Spiritus vero nequam exagitabat, terribat Saulem, non continuo ad instar divini spiritus in ipso habitando, sed frequentibus subitisque incursum mentem a Deo desertam perturbans. Dicitur tandem adfuisse a *Domino*, eo permittente et disponente, cf. Iud. 9, 23; 3 Reg. 22, 21 sqq.; 2 Par. 18, 20 sqq.; Iob 1.

Certum est, Saulem in eum incidisse statum, qui, ex opinione hominum illius aevi, daemioni tanquam auctori principali adscriberetur. Certum item est, Saulem de facto in eo statu fuisse, in quo daemones temptationibus solito magis pateret. Totus erat in cogitationibus suspicionis, invidiae, violentiae, tristitiae, desperationis. Regem alterum suo iam loco unctum esse suspiciebatur et, ille quis esset ignoraus, ab omnibus sibi et ubique timebat. Accedebat fortasse aliquamdiu post rumor de unctione quadam alieni peracta, qui tamen, Bethlehemitis rem alto silentio prementibus, rerumque actarum illis temporibus notitia lentissime serpente (cf. 9, 6), ad certam originem certasque personas revocari nequam poterat. Quo in mentis statu in varia et gravia scelera, instigante diabolo, abreptus est, qualia erant Davidis nex iterato attentata, et sacerdotum in Nobe interfectio. Utrum vero in eo mentis statu aliquid fuerit possessionis daemoniacae, aut totum fuerit morbida quaedam conditio ex vitiosis illis affectibus orta, non liquet. *Chrys.* (34. 680) maniam vocat, alii melancholiam, *Ios.* morbum a daemone immissum. Sententias vide apud *Calm.* Si morbum animi supponas, facillime explicatur influxus musices; si daemone possessionem, oportebit sonis, et magis etiam verbis, a Davide editis vim exorcismi affinem vindicare (*Sanct.*). Pulchre utramque sententiam conciliat *Duguet*: « Samuelisinae, Dei recessus, conscientiae remorsus, inquieta successoris expectatio, vitam forte cum regno adempturi, reddiderant Saulem suspiciosum, diffidentem, invidum, irascibilem, animumque deflexerant ad melancholiam, ut sinistre in omnibus sentiret, aegre quaeque ferret, facile offenderetur, si vel minimum eius voluntati obsteretur. Quibus omnibus progenitus est in Saule habitus vehemens invidiae et odii, ip-

sum etiam in corpus influens. In cuius rei poenam Dens earum passionum instigatorum daemoni potestatem concesserat, illum hac parte tentandi et, occasione sumpta ex ipsa animi et corporis deordinatione, ad excessus eiusmodi deordinationem connaturaliter consequentes impellendi ».

v. 13 « *Dixeruntque servi Saul ad eum: Ecce spiritus Dei malus exagitat te* ». v. 16 « *Iubent dominus noster, et servi tui, qui coram te sunt quaerent hominem scientem psallere cithara, ut, quando arripuerit te spiritus Domini malus, psallat manu sua, et levius feras* ». LXX. *Loquantur, domine (noster), servi tui coram te, et quaerant etc.*; quae lectio ab altera parum differens est praeferranda, nam עבירך לביך nequit coniungi et verti *servi tui, qui coram te sunt* (*Wellh.*). *Greg.* (77. 52): « Plerumque dura vulnere per lenia fomenta mollescunt, et furor insanorum saepe ad salutem medico blandiente reducitur ». v. 17 « *Et ait Saul ad servos suos: Providete ergo mihi aliquem bene psallentem, et adducite eum ad me* ». v. 18 « *Et respondens unus de pueris, ait: Ecce vidi filium Isai Bethlechemitem* », — vox grammatica ad Isai referenda est *Bethlehemitae*, sensu utique tam ad filium quam ad patrem — « *scientem psallere, et fortissimum robore, et virum bellicosum, et prudentem in verbis, et virum pulchrum; et Dominus est cum eo* ». Puer tam superioris quam inferioris ordinis servum significare potest. Cum agatur de Davide permanenter regiae aulae adsciscendo, quaecumque in eius commendationem dici possunt, afferuntur: Est vir, non solum psallendi gnarus, sed omnibus omnino numeris perfectus, verumque aulae ornamentum futurus.

Virum bellicosum ostendit iam aliquam praecessisse occasionem, qua David cum hoste dimicaret, se. pagnam contra Goliath, uti in fine capitis sequentis ostendimus. — *Intelligentem sermonis* (*Hebr.*) vel eum denotat, qui alicuius sermonem intelligit, vel qui ipse sapienter loquitur. Alterum includit primum, atque h. l. exprimitur, cum in Davide dotes externae laudentur. Posset etiam verti *intelligentem negotii* (*Vatlabl.*), sed vix aliquam negotiorum expediendorum consue occasionem naetas erat David. Bene *Vulg.* *prudentem in verbis*. Fortasse etiam id his verbis exprimitur, cum esse Davidem, qui notit et narrationibus regis animum distrahere, et blandis verbis demulcere.

v. 19 « *Misit ergo Saul muntios ad Isai, dicens: Mitte ad me David, filium tuum, qui est in pascuis* ». Priorem inter fratres stationem resumperat David post insignem de Goliath triumphum. v. 20 « *Tulit itaque Isai asinum plenum panibus, et lagenam vini, et hoedum de capris unum, et misit per manum David, filii sui, Sauli* ». Verte eum LXX: *Tulit itaque Isai gomer panis, et utrem vini etc.* Donaria haec fuerunt, cf. 9, 7 sq., regi honoris causa oblata.

Corruptum est הכר in הכר; restitutionem approbant Sanct., Calm., Houb. Assignatur determinata mensura vini (uter), statuitur hoedus unus, ergo panis etiam determinata copia scribatur necesse est. Gomer panis intelligitur vel tantum, quantum ex gomer tritici confici potest (Then.), vel secundum Num. 11, 32, ubi gomer coturnicibus impletur, tantum, quantum gomer continetur. Reliquae versiones, acceptata lectione הכר, non deficiunt, pertinuerint ille asinus ad donaria regi offerenda; quod quidem defendit Cler.; sed obuius sensus est, donaria fuisse cibi et potus. Syr. grammaticae inhaerens donaria omnia, hoedo minime excepto, asino imponit. Chald. *asinum panis* explicavit *asinum oneratum pane*, Vulg. *plenum panibus*, tantum intelligentes panis, quantum asinus commodè portare queat: sed quis tum portabat utrem? num hoedus? Clair lectionem firmare conatur citatione Sosibii poetae: ἄριστον ἔσται ἄσινος; verum multa licent poetis quantilatis causa, et multum interest inter poesin graecam et prosam hebraicam.

v. 21 « *Et venit David ad Saul, et stetit coram eo; at ille dilexit eum nimis, et factus est eius armiger* ». Stare coram aliquo saepe idem est, ac ministrare, cf. Deut. 18, 7; 3 Reg. 1, 2; 12, 6; 4 Reg. 5, 23; 2 Par. 29, 41; 1er. 7, 10 etc. Fecit armigerum, quem semper secum habere volebat, quique simul ob animum bellicosum ei muneri par esset. v. 22 « *Misitque Saul ad Isai, dicens: Stet David in conspectu meo, invenit enim gratiam in oculis meis* ». v. 23 « *Igitur quaecumque spiritus Domini malus arripiebat Saul, David tollebat citharam, et percutiebat manu sua, et refocillabatur Saul et levius habebat; recedebat enim ab eo spiritus malus* ». Vocem *malus* initio versus omnes habent versiones. *Refocillabatur*: cf. assonantiam inter יָיָה וְיָיָה, veluti lenis aurae afflatu oppressione liberabatur, cf. Iob 32, 20. Effectus utique non soli citharae pulsationi adscribendus erat, sed divini Spiritus influxui; probabiliter insuper David assueverat sonos voce comitari, psalmis iam praeludebat, vel eorum aliquos decantabat (Ps. Hier.).

HISTORIA DAVID EXULIS 1 Reg. 17-31.

Historia haec ex Intr. n. 7 in tres dividitur partes, quarum prima Davidem in aula regis persecutioni obnoxium, altera eundem in terra Iuda fugitivum, tertia inter Philisthaeos exultantem describit.

PARS I. DAVID IN AULA SAUL 1 Reg. 17-20.

Haec rursus pars in tria dividitur membra. Primum introductionis loco est atque enarrat, quomodo David devicto Goliath in aulam fuerit adscitus atque regio favore honoratus. Secundum latentes, tertium patentes Saulis insidias describit.

A. Davidis in aulam adventus 1 Reg. 17, 1-18, 5.

Ang. — S. auctor iam narrationem rerum Davidis altius repetens primum factum narrat, quo David populo regique innotuit. Divina sc. ope fisus Goliath Philisthaeum singulari certamine prostravit. Quare Saul, quis ille juvenis esset, exquisivit eumque aliquo tempore post aulae permanenter adimxit. Ionathas quoque cum Davide foedus amicitiae iniit.

Cap. XVII v. 4 « *Congregantes autem Philisthim agmina sua in praelium, convenerunt in Socho Iudae, et castrametati sunt inter Socho et Azeca, in finibus Dommin* ». Lege in *Phesdommin* cum reliquis omnibus, et 1 Par. 11, 13 etiam cum Vulg. — Ergo *Socho* locus propinquior erat regioni Philisthaeorum, *Azeca* remotior. *Socho* non procul aberat a Ierimoth et Adullam Ios. 13, 35; cf. 2 Par. 28, 18; nunc Schuweke ad meridiem Wadi-es-Samt. *Phesdommin* nonnihil altius in